

Sukoba nema ako zabave ima: ritualna praksa u Bujanovcu, studija slučaja multietničkog projekta

Tema ovog rada je uticaj ritualne prakse na uspostavljanje socijalne ravnoteže i razrešavanje konflikata na primeru jednog multietničkog projekta u Bujanovcu. U istraživanju sam koristio antropološku metodu opservacije sa participacijom i polustrukturirane i strukturirane intervjuje. Analizirao sam uticaj simboličke prakse na ritualnu grupu i odnos između učesnika projekta. Sakupljenu građu sam posmatrao kroz koncept socijalne drame Viktora Tarnera i zaključio da su u ovom slučaju učesnici rituala uspeali da prekrše norme sredine i izađu iz ritualne grupe kao novi i drugačiji.

Uvod

Unutar svake društvene zajednice postoje pojedinci i društvene grupe koje imaju posebna shvatanja društvenog života koja ne moraju biti u skladu sa shvatanjima većine, što ponekad rezultira stvaranjem konflikta u zajednici. Takvi konflikti se često ekvilibrišu stvaranjem rituala. Ritualna praksa u ovakvim slučajevima pomaže pri stvaranju ravnoteže, koju su konflikti prethodno narušili (Đorđević 1997: 128).

U ovom radu imam nameru da prikazem značaj ritualne prakse kao jedan od važnih činilaca održavanja socijalne ravnoteže u društvenoj grupi na primeru jednog multietničkog projekta u Bujanovcu. Istraživanje sam vršio antropološkim metodom opservacije sa participacijom, učestvujući u projektu u Bujanovcu, koji je imao za cilj da zbliži tinejdžere različitih nacionalnosti u tom gradu. Ključno za moj rad bilo je vreme provedeno u Bujanovcu koje mi je dalo osnovu etnografske beleške, pa time i građu koju ću koristiti u ovom radu.

Odlučio sam da se bavim ovom temom, jer smatram da rituali imaju veliku ulogu i u održavanju društvene strukture i u njenom menjanju, i da su, mada se mogu činiti retki, itekako prisutni i važni u životima ljudi. Stoga, želim da opišem i analiziram jedan multietnički projekat kao primer

*Đorđe Milosav,
Kikinda, Ive Andrića 9,
učenik 2. razreda
Srednje stručne škole
„Miloš Crnjanski” u
Kikindi*

MENTORKE:

*Milica Milić,
studentkinja III godine
Filozofskog fakulteta u
Beogradu*

*Doc. dr Marina Simić,
Fakultet Političkih
nauka Univerziteta u
Beogradu*

ritualne prakse i da utvrdim njegov značaj za stabilnost društvene zajednice. Namera mi je bila da ispitam da li ritualna praksa utiče na uspostavljanje ravnoteže u zajednici i želeo sam da utvrdim ritualne mehanizme kojima se ta ravnoteža uspostavlja.

Teorijsko-metodološki okvir

U jednom složenom društvu, ogroman broj interesnih grupa i institucija sa specifičnim ulogama i različitim sistemima vrednosti i verovanja, predstavljaju vrstu „ministruktura” u okviru kojih se rađaju rituali. U svakoj takvoj interesnoj grupi postoji potreba da se u njima uspostavi i potvrdi kohezija (Đorđević 1997: 128). Jedan od najpoznatijih izučavalaca rituala u antropologiji, Viktor Turner, kaže da je „ritual vrsta propisanog formalnog ponašanja, koje se ne praktikuje u svakodnevnim situacijama, i koje referira na mistična verovanja i moći” (navedeno u Deflem 1991: 6). Pomoću simbola ritual raščlanjuje aspekte stvarnosti tako što ih „uopštava” i čini vidljivim i važnim, dok druge segmente stvarnosti sakriva i preokreće. Jedan od načina uopštavanja i sakrivanja određenih aspekata stvarnosti jeste simbolička praksa na kojoj se ritual zasniva. Upoštavanje simbolima bi u ovom slučaju predstavljao sam naziv projekta: „Mi smo ceo svet”, čime je simbolički umanjen značaj različitosti, govoreći da „smo prvo ljudi a onda sve ostalo”. S druge strane skrivajući aspekt simbola u ovom slučaju se ogledao u zanemarivanju kulturnih, religijskih i jezičkih različitosti.

Turner opisuje simbole kao „ostavu prepunu informacija”, koje mogu biti objekti, aktivnosti, reči, događaji (Deflem 1991: 5). U svojoj knjizi *Političke svetkovine i rituali*, Jelena Đorđević kaže da postoji spona između društvenih i simboličkih obrazaca, gde simboli predstavljaju, odražavaju ili izražavaju društvenu stvarnost i strukturu. Simboli, za grupu koja ih upotrebljava, predstavljaju sredstvo identifikacije koje konstruiše osećaj solidarnosti, koji je krucijalan za efikasnost rituala. Takvu jednu celinu Turner naziva „communitas” pod čime podrazumeva „spajanje različitih nivoa egzistencije, društvene i lične u jednu celinu” (Đorđević 1997: 160). Osećaj zajedništva pojedincu koji pripada jednoj ovakvoj celini daje potporu i sigurnost da ide ka onome što želi, jedino ukoliko je ta želja istovetna sa željama ostalih u communitas-u. Iz ovoga možemo zaključiti da je osećaj zajedništva najvažniji za uspešnost izvršavanja željenog cilja rituala.

Da bi se ritualne grupe održale, organizuju se slavlja koja obezbeđuju integraciju pojedinaca oko osnovnih principa grupe (Đorđević 1997: 127). Blumer to naziva „organizacijom osećanja od strane pokreta koje se realizuje participacijom u ceremonijalnom ponašanju” (Đorđević 1997: 127). Iz ovoga proizilazi da su slavlja od izrazito velike važnosti za uspešnost

rituala jer homogenizuju društvenu grupu oko važnih simbola, koji, kao što je već napomenuto, odražavaju ili izražavaju društvenu stvarnost i strukturu. U društvenoj grupi ritual ima funkciju stvaraoaca solidarnosti uz pomoć simboličke prakse, koja je za tu određenu grupu stvorena. Na taj način rituali mogu da se shvate kao aktivno sredstvo u izgradnji i kreaciji svesti o društvu i političkom sistemu (Đorđević 1997: 129). U novonastalim državama u kojima vlast treba da se konstituiše i legalizuje, zbog nove ideologije, ritualne svetkovine je moguće organizovati jedino kao predstave (Đorđević 1997: 133, 111).

Ritali pored kompenzatorne imaju i mističnu konotaciju koju često određuju organizatori festivala, dajući festivalu svoj subjektivni pečat u cilju stvaranja što većeg i boljeg efekta. Za stvaranje takvog efekta u ritualnoj praksi je često prerusavanje tj. promena identiteta članova ritualne grupe, koja omogućava prekoračenje sopstvenog ja i stvaranje osećaja solidarnosti. Tada celovita ritualna grupa svojim delovanjem ima sposobnost da stvara nove društvene konvencije pomoću kojih se mogu regulisati društveni odnosi (Đorđević 1997: 143).

Pojava rituala često je izazvana pojavom krize koja se može shvatiti kao kriza u društvenom životu koja se ispoljava u vidu društvene tenzije, ratova, revolucije, smrti vladara i slično (Đorđević 1997: 146). Kao mehanizam razrešenja krize kroz ritual može se upotrebiti Glukmanova analiza „rituala izvrtanja“ (Đorđević 1997: 146-147). Rituali izvrtanja predstavljaju simboličko izražavanje pobune, pomoću kojeg određena društvena grupa izražava nezadovoljstvo postojećom strukturom društvene realnosti. Međutim, to ne znači da su te ritualne prakse automatski revolucionarne ili pobunjeničke, već su pre svega simboličke. Ipak, ritualni „pobunjenici“ kroz praksu rituala izvrtanja razrešavaju stvarne sukobe, iako nemaju za cilj da promene društveni sistem u celini (Đorđević 1997: 147). „Pobunjenici“ neretko predstavljaju definisani segment društva, kao što su to etničke grupe ili hijerarhijski slojevi, koji rešavaju svoje konflikte ritualnom praksom. Ukoliko je cilj rituala ispunjen, sam ritual najčešće više nema svrhu, pa se stoga i završava. Tada se ritualna grupacija raspada a time nestaju ritualna atmosfera (specifična za pojedinačne rituale) i osećaj solidarnosti i kohezije.

Deflem (1991) u svojoj diskusiji, između ostalog govori i o Tarnerovom pojmu „socijalne drame“, koji će kao koncept biti korišćen u ovom istraživanju. „Socijalna drama“ je po Tarnerovim rečima alat koji služi da se razume sadržaj koji se nalazi ispod površine socijalnih regularnosti i sakrivenih kontradikcija i konflikata u socijalnoj strukturi (Deflem 1991: 3). Socijalna drama se sastoji iz četiri faze:

1. Kršenje normi socijalnih odnosa između ljudi i grupa ljudi u zajednici.

2. Proširenje kršenja pravila, osim ako se konflikt ubrzo ne reši.
3. Promene mehanizma sagledavanja etničke sredine, koje donosi glavni član socijalne grupe.
4. Reintegracija socijalnih grupa u veću etničku sredinu.

Iz ove četiri faze vidi se da socijalna drama za grupu predstavlja slom uobičajene strukture tekućeg života, tj. prelazak iz profanog vremena u sveto vreme rituala. U tim trenucima ritualna praksa se konstruiše uz pomoć simbola, koja posle određenog vremena dovodi grupu u liminalnu, prelaznu fazu, kada je njen položaj nejasan i neodređen. Uz pomoć ritualnog organizatora, socijalna grupa vremenom počinje da „staje na noge”, tj. da uviđa svoje novostvoreno mesto u društvenoj strukturi, u koju na kraju i ulazi kao nova i drugačija (Deflem 1991: 3). Time se liminalna faza završava i učesnici rituala se vraćaju u profano vreme svakodnevice.

Opis građe

Ovo istraživanje je vršeno antropološkim metodom opservacije sa participacijom i vođenjem polustrukturiranih i strukturiranih intervjua. Razgovarao sam i sa osobama koje nisu učesnici projekta, već gledaoci predstave ili su na neki drugi način važni za ovo istraživanje, kao što je npr. predsednik opštine Bujanovac. Istraživanje je sprovedeno u periodu septembar-decembar 2010. godine u Bujanovcu, Kikindi i Beogradu.

Projekat koji analiziram kao vid ritualne prakse jeste multietnički projekat pod nazivom „Ti i Ja smo Mi a Mi smo ceo svet”. Ceo projekat je finansiran iz budžeta koordinacionog tela Vlade republike Srbije, koje je pratilo sva dešavanja za vreme trajanja projekta. Projekat je sproveden u Bujanovcu, gradu u južnom delu Srbije, čiju većinsku populaciju čine Srbi, Albanci i Romi. Projekat je osmislila grupa mladih ljudi iz Beograda. Oni su napisali predstavu na više jezika, na osnovu života tinejdžera koji žive u Bujanovcu i njegovoj okolini. Glavni motiv predstave bio je Šekspirov komad „Romeo i Julija”. Pored ove centralne teme, predstava je prikazivala i događaje u kojima se opisuju motivi ljubavi i prijateljstva, kao i drugih svakodnevnih događaja vezanih za mladu generaciju, kao što su facebook, škola i dr. Ovom predstavom organizatori su hteli da zbliže tinejdžere različitih nacionalnosti u Bujanovcu i time pokažu da je tolerancija između njih moguća.

Svi učesnici projekta bili su mladi od 16 do 20 godina, većinom srednjoškolci iz Bujanovca i okoline. Ja sam se ovom projektu priključio zajedno sa još desetak tinejdžera iz Kikinde. Naime, jedan deo mladih iz Bujanovca je učestvovao u spremanju predstave pre ove sa kojom su obišli većinu vojvođanskih gradova, pa i Kikindu. Kako kažu sami učesnici, Kikinda im se najviše svidela, pa su shodno tome, rešili da osmisle predstavu i u tom gradu. U Kikindi su organizatori održali audiciju, na

kojoj sam i ja učestvovao i ušao u odabir glumačke ekipe. Kikindska ekipa je došla u Bujanovac da pogleda i podrži novu Bujanovačku predstavu, identičnu onoj na kojoj su i oni sami radili. Tada smo, boraveći u Bujanovcu, radili na uklapanju naše i njihove predstave u jednu. Stigavši tamo, nisam primetio da je između učesnika u predstavi bilo ikakvih sukoba. Učesnici su radili na predstavi i družili se međusobno, ne obazirući se na različite nacionalnosti. Pričajući sa njima, saznao sam da je na početku projekta bilo potrebno određeno vreme da Bujanovčani ostvare kontakte između različitih etničkih grupa. Kako su probe odmicale oni su uz pomoć realizatora projekta i režisera predstave, a inače glumca, uspeli da ostvare prve kontakte preko osnovnih scenskih vežbi. Primetio sam da je organizator projekta često govorio da „boja kože, jezik, religija, kultura i poreklo nisu bitni jer su svi isti, prvenstveno ljudi, pa sve ostalo”. Takođe nam je govorio da ćemo našom predstavom „pokazati drugima da je drugačiji svet moguć”.

Učesnici projekta su prvog dana našeg boravka izveli premijeru svoje predstave. Posle premijere, otišli smo u kafić gde su samo učesnici projekta prisustvovali žurci koju su organizovali koordinatori projekta. Uz alkoholno piće i muziku, Kikindžani su se upoznali sa Bujanovčanima. Žurke su za vreme mog boravka bile vrlo česte. Svake noći učesnici projekta su imali priliku da se druže uz velike količine alkoholnog pića i hrane, koje su koristili besplatno. Pri završetku moje posete Bujanovcu, učesnici iz Kikinde zajedno sa učesnicima iz Bujanovca imali su evaluacijski sastanak, gde je svako imao priliku da kaže ono što misli o projektu. Svi su bili zadovoljni proteklom vremenom u Bujanovcu i tužni zbog odlaska Kikindžana. Posle sastanka organizovana je kućna žurka, na kojoj smo ostali do ranih jutarnjih časova, kada smo i krenuli nazad u Kikindu.

Posle približno 6 meseci od završetka projekta razgovarao sam sa dvoje bivših učesnika o njihovim iskustvima sa predstavom i posledicama koje je učestvovanje u predstavi ostavilo na njihov dalji život. Na pitanje da li se i dalje međuočno druže i rade jedan učesnik projekta mi je odgovorio: „Albanci na svoju stranu, mi Romi na našu i Srbi na svoju, ali susrećemo se u grad. Mi smo svi zajedno samo kad je neki seminar i tako, a dve Srпкиnje i jedna Albanka, one su uvek zajedno, ja se družim sa jednim Albancem, idemo po igraonice, igramo igrice.” Druga učesnica projekta, Srпкиnja, na isto pitanje je odgovorila: „Između mene i ostalih članova projekta odnos je promenjen u pozitivnom smislu. Druženje, rad, a pre svega ljubav. To je ono što nas spaja i održava zajedno.” Kada sam je pitao kakvi su odnosi između nje i ostalih stanovnika Bujanovca, odgovorila mi je: „Super! Tolerancija na nivou, svi smo puni razumevanja, što je najbitnije. [...] Porodica, prijatelji, svi su uz mene šta god radila i sa

kim god se družila. Ponosni su na mene a ja se trudim da ih učinim još ponosnijim.”

U Bujanovcu je, za vreme trajanja projekta, javno mišljenje o ovom događaju bilo podeljeno. Meštani nisu bili za „mešanje” Albanaca, Srba i Roma. Sa druge strane, u razgovoru sa predsednikom opštine Bujanovac, Šaipom Kamberijem, shvatio sam da se oni, kao opštinski organi vlasti, trude da promovišu toleranciju između pripadnika različitih etničkih grupa. To potvrđuju i sledeći delovi iz razgovora: „Naša kulturna društva (misli se na folklorna kulturna društva), koja postoje u Bujanovcu međusobno saraduju...” „Nevladine organizacije takođe saraduju i može se reći da su međusobni odnosi svakim danom sve bolji.” U situaciji u kojoj ljudi ne žele da uspostave nove kontakte a u čijoj se opštini upravo radi na tome, bilo je teško stvoriti predstavu koja bi bila pogodna za takvu situaciju u gradu.

Važno je još spomenuti da su ljudi koji su učestvovali u organizaciji projekta nastavili da rade sa mladima u Bujanovcu i posle predstave. Neki od učesnika su odustali od daljeg rada zbog fakulteta ili škole. Ostali učesnici pozorišne predstave i dalje rade u istoj organizaciji, kao volonteri.

Analiza

Želim da pokažem da je projekat „Mi smo ceo svet” jedna forma ritualne prakse. Projekat sadrži ritualna slavlja koja predstavljaju prekid u svakodnevnom profanom vremenu. Na kraju, ceo projekat će biti sagledan kroz prizmu Tarnrove teorije socijalne drame.

Ritualni ne kreiraju svet *ex nihilo*, na osnovu fiktivnog materijala, već na osnovu stvarnosti u kojoj niču (Đorđević 1997: 113). Projekat „Mi smo ceo svet” sadrži mnoge elemente simboličke ritualne prakse. Prisutna netrpeljivost u međuetničkim odnosima u gradu je svakim danom pre projekta rasla. Neprijatnost doživela je svoj maksimum u predstavi jasnom kritikom stanja u gradu. Međuetnička netolerancija je bila zajednički problem svih učesnika. Stoga učesnici projekta su radeći na predstavi između sebe stvorili toleranciju koju su želeli. Na taj način je njihov življeni i maštani svet postao jedno.

U svakom ritualu postoje aspekti simbola koji se uopštavaju i koji se sakrivaju, sve u zavisnosti od cilja koji ritual treba da postigne. U ovom slučaju uopštavajući aspekt rituala ogledao se i u nazivu projekta: „Mi smo ceo svet”, koji je umanjivao značaj različitosti, govoreći da „smo prvo ljudi a onda sve ostalo”. Projekat je takođe imao cilj da pomogne mladima iz Bujanovca da pređu preko jezičke, kulturne i religijske barijere i da počnu da se druže između sebe. „Sakrivajući” različitosti u jeziku, kulturi i religiji, kroz druženje i rad, išli su ka željenom cilju, odnosno ka međusobnom razumevanju i toleranciji. Tokom mog boravka u Buja-

novcu, ova ideja se neprekidno provlačila u razgovorima koje su vodili članovi projekta i organizatori. Oni su pritom, organizujući žurke, stvorili jedan vid ceremonijalnog ponašanja, gde su se učesnici projekta dodatno zbližili, pijući alkoholna pića i provodeći se. Ovakav ludički element rituala služio je kao prilika da se organizuju osećanja učesnika od strane organizatora projekta. Ovim činom nastaje osećaj solidarnosti, koji potkrepljen simbolima, stvara ritualnu društvenu celinu, odnosno ritualnu zajednicu, koju Tarner naziva „comunitas”. U takvoj zajednici različitosti se zanemaruju i time se spajaju različiti nivoi društvene i lične egzistencije u jednu celinu (Đorđević 1997: 160). Time se u okviru zajednice zanemaruje bilo kakva različitost ili posebnost pojedinca u odnosu na druge. U ovom slučaju zanemaruje se nacionalna pripadnost, jezik i religija. Ovim zanemarivanjem prelazi se preko ustaljenih normi u gradu. Tim činom se ističe jednakost i tolerancija prema drugima.

Ritual pojedincu dopušta promenu identiteta, odnosno prekoračenje ograničenosti sopstvenog ja (Đorđević 1997: 143). Tako u ritualnoj grupi dolazi do potpunog rasterećenja od uobičajenih zategnutih odnosa različitih etničkih grupa u Bujanovcu. Učesnici, usled dejstva simboličke prakse, zanemaruju svoje etničke identitete, koji predstavljaju osnovu za netoleranciju u gradu. Time oni vrše promenu identiteta, kojim se postiže osećaj solidarnosti između učesnika. Za razliku od jasne etničke segregacije u gradu koja je vrlo čvrsta, za vreme mog boravka unutar grupe nije postojala ni naznaka konflikta i segregacije. To potvrđuje da je van ritualne grupe, promena identiteta i prekoračenje normi sredine bez konflikta vrlo teško.

Dakle, za učesnike rituala ritual je od velike važnosti, jer im daje oslonac i motiv da istraju u realizaciji svog cilja, dok za ostale građane ritual ima funkciju propagande, čiji se sadržaj, u zavisnosti od stavova ljudi ne mora nužno prihvatiti.

U intervjuu sa predsednikom opštine Bujanovac, gospodin Šaip Kamberi je između ostalog, rekao da: „Projekat kao što je ovaj nije ni prvi ni poslednji. Takvi projekti, kao što je ovaj, dosta nam pomažu da prebrodimo nacionalne razlike”. Šaip Kamberi je rekavši ovo naznačio i da „opština ima cilj da ide ka multietničkoj zajednici u kojoj se ljudi podnose i poštuju.“ Odavde sledi zaključak da pomenuti projekti, za Šaipa Kamberija, predstavljaju rituale pomoću kojih Bujanovačka zajednica treba da postane multietnička i liberalna. Posmatrajući ovako, može se reći da je trenutno stanje međuetničkih odnosa u Bujanovcu, tj. vreme do trenutka stvaranja međuetničkog razumevanja, vreme krize. Kriza se može rešiti „ritualom pobune“ kako ovu vrstu rituala naziva Glukman (v. Đorđević 1997). Ovaj projekat je gledajući iz ugla opštinskih vlasti ritual pobune, gde su učesnici nezadovoljni trenutnim stanjem tj. društvenom krizom,

koja predstavlja nedostatak tolerancije, odlučili da učestvuju u ritualnoj praksi koja bi to stanje promenila. Iz tog razloga učesnici projekta, činom svog međusobnog druženja, simbolički razrešavaju svoje probleme. Nasuprot ovome, većina ljudi u Bujanovcu smatra da su podela i netolerancija među različitim etničkim zajednicama stvari koje ne treba menjati. Učesnici projekta su želeli upravo takvu promenu. Ušavši u projekat oni su postali drugačiji od većine Bujanovčana. Učesnici su druženjem i dramskom predstavom javno prekršili socijalne norme o odnosima između različitih etničkih grupa u Bujanovcu. Na taj način ritual donosi promene u celokupnoj zajednici Bujanovca u Tarnerovom smislu (Deflem 1991: 3).

Ove promene se mogu sagledati kroz prizmu Tarnerove socijalne drame. Ovaj proces Tarner je podelio na 4 faze:

1. Kršenje normi socijalnih odnosa između ljudi i grupa ljudi u socijalnoj zajednici.
2. Proširenje kršenja pravila, osim ako se konflikt ubrzo ne reši.
3. Promene mehanizma sagledavanja etničke sredine koje dovodi glavni član socijalne grupe.
4. Reintegracija socijalnih grupa u veću etničku sredinu.

Učesnici projekta su gledajući kroz procese socijalne drame prvo narušili uobičajenu strukturu društvenog života, odnosno norme socijalnih odnosa aktom druženja između različitih etničkih zajednica. Tada učesnici rituala prelaze iz profanog u sveto vreme rituala (pobune), što predstavlja prvu fazu Tarnerove šeme koja obuhvata kršenje društvenih normi. Kroz zabavu, druženje i rad, učesnici predstave stiču osećaj solidarnosti, kada sve češće i direktnije krše pravila, što predstavlja drugu fazu Tarnerove šeme. U ovoj fazi ritualnog procesa, učesnici se nalaze u nekoj vrsti liminalne – prelazne faze u kojoj je njihov položaj neodređen i nejasan. Uz pomoć organizatora projekta, kao glavnog člana socijalne grupe, učesnici „staju na noge“ i uviđaju svoje novostvoreno mesto u društvenoj strukturi u Bujanovcu. Ovo predstavlja treću fazu Tarnerove šeme. Po završetku rituala, učesnici projekta ulaze u društvo kao novi i drugačiji, tj. kao ljudi koji se druže između sebe bez obzira na etničku pripadnost. Ovo Tarner naziva reintegracijom socijalne grupe u etničku sredinu, što predstavlja poslednju fazu u šemi socijalne drame (Deflem 1991: 3).

Jelena Đorđević napominje da je izlazak iz ritualne zajednice i celine neka vrsta „povratka u kaos“ (Đorđević 1997: 142). Pričajući sa bivšim učesnicima predstave, preko društvene mreže facebook, uvideo sam da su neki učesnici, izašavši iz projekta prestali da budu toliko aktivni. Tako je jedan od bivših učesnika, Rom, rekao da povremeno sa jednim Albancem odlazi u igraonicu gde igraju igrice. Ovaj bivši član dramske trupe više nije u organizaciji koja je vodila projekat. On je, izašavši iz projekta, prestao da se intenzivno druži sa ostalim bivšim članovima projekta, što po-

novo potvrđuje važnost simboličke prakse i Blumerove organizacije osećanja i osećaja solidarnosti za uspešnost ritualne grupe. Međutim, organizacija i dalje radi u Bujanovcu i održavanje ritualne skupine pomaže učesnicima da održe osećaj solidarnosti i izvrše promenu društvene strukture. Tako je nedavno snimljen film u kojem su učestvovali neki od članova glumačke ekipe. Jedna od članica ovog i prethodnog projekta, na pitanje da li se još uvek sa svima druži, rekla je da je sa svim bivšim učesnicima projekta „dobra” i da ih „druženje, rad i ljubav održavaju zajedno”. Ona je u tom trenutku i dalje bila aktivna u organizaciji, nasuprot pomenutom Romu, koji je izašavši iz nje gotovo prestao da se druži sa članovima. Na nju je simbolička praksa i dalje delovala. Time se pokazuje da ritualna praksa, vršeći simboličke promene tokom rituala, može da dovede i do promene društvene strukture izvan samog ritualnog čina, ali da je za tu promenu neophodno održavanje rituala.

Zaključak

Ritualna praksa, koja posredstvom simbola stvara osećaj solidarnosti unutar jedne zajednice, od velike je važnosti u kriznim političkim vremenima. Ona bitno utiče na uspostavljanje ravnoteže u zajednici, rešavajući konflikte bez rušenja političkog sistema. Upravo na ovaj način, učesnici projekta su želeći međuetničku toleranciju, uspostavili zasebnu grupu unutar Bujanovca sa svojim posebnim normama. Kao takvi, oni su kroz svoju ritualnu praksu ostvarili svoj cilj. Stoga, ritualna praksa u ovom slučaju zaista predstavlja pomoćno sredstvo ljudima, koji imaju određeni cilj, ali ga ne mogu sami ostvariti. Učesnici projekta opisanog u ovom radu proživljavali su svoj maštani svet promenivši norme u društvenoj strukturi. Ali u trenutku kada su napustili projekat i organizaciju koja ga je organizovala, njihova aktivnost u najvećem broju slučajeva opada. Oni koji su ostali u organizaciji se i dalje druže i rade, bez obzira na njihovu etničku pripadnost. To pokazuje značaj ritualne skupine i održavanja ritualne simboličke prakse za ostvarivanje promena u društvenoj strukturi izvan rituala.

Literatura

- Deflem M. 1991. Ritual, anti-structure and religion A Discussion of Victor Turner's Processual Symbolic Analysis. *Journal for the Scientific Study of Religion*, 30: 1.
- Dorđević J. 1997. *Političke svetkovine i rituali*. Beograd: Dosije.

Đorđe Milosav

There is no Strife if there is Fun: Ritual Practice in Bujanovac, A Case Study of a Multiethnic Project

The topic of this paper is the influence of ritual practice on the establishment of social balance and conflict solving in the southern Serbian town of Bujanovac through a multi-ethnic theatre project. I have used the anthropological method of observation with participation, semi-structured and structured interviews. I have analyzed the relations between the project participants and the influence of symbolic practices on members of the ritual group. The collected material was analyzed through Victor Turner's concept of social drama and I have come upon the conclusion that in this case, the ritual participations have succeeded in violating the terms of the norms of the society and have left the ritual group as new and different. In addition, it has been noted that even ex-participants, after leaving the project, did not remain active when it comes to multi-ethnic relations, which confirms the significance of the ritual community for the maintenance of the changes and the feeling of solidarity which appears alongside.

